

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGI

205 - 206

SAYI 205 - 206

YIL XVIII

Kasım-Aralık 1979

AFGANİSTAN TÜRKLERİ

Doç. Dr. E. Merçil

Türkler bugünkü Afganistan'ın kuzey kesiminde otururlar. Buraya "Afgan Türkistanı" denir. Yayılış sahalarının güney sınırını kabaca Hindikuş dağları teşkil etmektedir. Afganistan'daki en kalabalık Türk cemiyetleri Özbekler ve Türkmenler'dir. Ayrıca Kırgız, Karakalpak, Kazak, Kıpçak ve Karluk boyları da buradaki Türk cemiyetine dahildirler.

Türkler'in tarih boyunca yayıldıkları ve devletler kurdukları ülkelerden birisi de Afganistan'dır. Türkler, girdikleri devreden itibaren XIX. yüzyılın ortasına kadar Afganistan'a ve onun siyasi ve içtimai kaderine hâkim olmuşlardır. Bugün de Afganistan'da bir Türk cemiyeti varlığını muhafaza ettiği gibi, Afgan kabilelerinin bazılarının etnik yapısında da yine Türk boyları mühim tesirler icra etmişlerdir.

Afganistan'da görülen ilk Türk devleti M.Ö. II. yüzyılda Sakalar'dır. Hunlar tarafından batıya itilen Yue-çiler M.Ö. aş.-yk. 140-130'da bütün kuzey Afganistan'a hâkim oldular. Bir müddet sonra Yue-çiler beş prensliğe ayrıldılar. Bu prensliklerden biri olan Kuşan prensliği diğerlerini itaat altına almak için M.Ö. I. yüzyılın ortasından itibaren mücadeleye başladı ve tahminen M.S. 40'da mücadeleyi kazanarak Afganistan'a hâkim oldu. Kuşan devleti topraklarını Hindistan'a kadar genişletti. Ancak M.S. 220 yılından sonra Hindistan üzerindeki hâkimiyetleri kayboldu. Kuşanlar'ın Afganistan'daki üstünlüğü diğer bir Türk kabilesi olan Akhunlar tarafından sona erdirildi (M.S. V. yüzyılın sonu). Ancak Kuşan reisleri 880 yılına kadar Kâbul'da hüküm sürdüler. Akhunlar devleti VI. yüzyılın ortalarında Gök-Türkler tarafından ortadan kaldırıldı. 560-650 yıllarında Maverâünnehr'deki Sâ mânî emirlerinden Abd el-Mâlik'in kumandanlarından Alp-tegin Gazne'yi zapt ederek bu şehirde Afganistan'daki yeni bir Türk devletinin temellerini attı. Sebük-tegin (977-997) ile Gazneli devleti tam mânâsıyla kuruldu. Sultan Mahmud'un zamanında (998-1030) en parlak devrini yaşadı. Afganistan bu devrede bir ilim ve ticaret merkezi oldu. XI. yüzyılda Afganistan'da Oğuz kütlelerinin akın-

ları görüldü. Selçuklular, 1040'da Gazneliler'e karşı Dandânakân zaferini kazandırdıktan sonra, Afganistan'da hâkimiyet kurmağa başladılar. Gazneliler daha sonra Selçuklu Sultanı Sancar'a (1118-1157) tâbi oldular. 1197'de Gurlular, Gazneli devletine son verdiler. Ancak kısa bir müddet sonra diğer bir Türk devleti Harezmsahlr Afganistan'a hâkim oldu. 1215'de Gazne'yi işgal ettiler, çok geçmeden Moğollar Afganistan'ı ele geçirdiler. Cengiz'e mağlup olan Harezmsahlr'dan Sultan Celâl ed-dîn Mengübirte hâkimiyeti Moğollara terk etti (1222). Timur Beg devrinde (1370-1405) Afganistan tekrar diğer bir Türk devletinin hâkimiyetine giriyordu. Timurlular devrinde Herat büyük bir kültür merkezi oldu. XVI. yüzyılın başında Afganistan'ın kuzeyinde Şiban Muhammed (1500-1510) idaresindeki Özbekler'in kudreti gittikçe artmakta idi. 1505'de Kâbul'u zapt eden Babür (öl. 1530) de Afganistan'da hâkimiyetini kurdu. Bu yüzyılda Afganistan, Safeviler ve Babürlüler gibi iki büyük devlet arasında paylaşıldı. Afşarlar'dan Nâdir Şah (1736-1747) Afganistan'ı idaresi altına aldı. Nâdir Şah'ın ölümünden sonra, onun ordusunda yüksek bir mevki işgal eden Abdâli reisi Ahmed Han memlekette ilk Afgan sülâlesini kurdu.

XVI. yüzyılın hemen ilk yıllarında Özbekler Afganistan'ın kuzeyine hâkim olmaya başladılar ve kurdukları Özbek Hanlığı'nı Şibanlılar (1500-1599), Astarhanlar (1599-1785), Mangıtılar (1785-1920) sülâleleri vasıtasıyla XIX. yüzyılın başına kadar bu bölgede hâkimiyetlerini devam ettirdiler. Özbekler bu yüzyıldan itibaren üstünlüklerini kaybettiler ve Afgan Türkistan'ında yarı bağımsız mahallî hanlıklar kuruldu. Afgan krallığı ise 1883'de bu hanlıklara hâkimiyetini tanıtabildi.

Afganistan'da resmî bir sayım olmadığından nüfus sayısı ancak tahminlere göre ortaya konabilmektedir. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın neşrettiği kitaba göre¹, Afganistan'ın nüfusu 1967'de 15.751.000'dir ve yılda %20 artış göstermektedir. Bu suretle yapılacak hesaba göre 1969 yılında Afganistan'ın nüfus 16.387.340 kişidir. Türk cemiyetinin nüfusu hakkında yapılan tahminler ise hakikatten uzaktır ve olduğundan az gösterilmektedir. Ayrı ayrı Türk boylarının nüfusu incelendikten sonra toplam olarak Afganistan'daki Türkler'in en az 3.330.000 kişiyi bulduğu anlaşılıyor².

Aşağıda Afganistan'daki Türk boyları ayrı ayrı ele alınacaktır.

(1) "Demographic year book".

(2) Bu rakamlar 1975 yılı değerlerine göredir.

Özbekler:

Afganistan'daki Türk toplumunun en büyük kısmını Özbekler teşkil etmektedir. Özbek yerleşmesi batıda Çiçek-tu ve Keysar (Meymene'nin batısında) yakınlarından başlar. Herat'tan sonra kuzeyde Bâlâ Murgâb, Meymene, Endhuy, Şıbirgan, Ser-i pul, Akça, Belh, Mezâr-ı Şerif, Taş-kurgan Özbekler'in kalabalık yaşadıkları şehirlerdir. Özbekler'in buldukları en güney uc, Hindukuş'un kuzey eteklerindeki Beglân ve Pul-ı Humrî bölgesidir. Katagan eyâletinde Özbekler'in buldukları şehirler: Hânâbâd, Gürî, Hazret-i imâm Sâhip, Kunduz, Tâlikân, Nahreyn, Çâl ve İşkemîş'dir. Bedahşan eyâletinde de Özbekler mevcuttur. Onların en kalabalık olduğu yer Şıbirgan ve Meymene şehirleridir.

Resmî nüfus sayımı mevcut olmadığından Özbekler hakkında şimdiye kadar çeşitli yazarlar tarafından verilmiş olan sayıları inceleyerek bir kanaata varılabilir. Yavorski (1878'de) Özbekler'in nüfusunu 400.000 olarak tahmin etmiştir. A. Snesev (1921) bu miktarı 800.000 olarak kabul ediyor. Daha sonra I.M. Reysner (1936'da) Özbekleri 500.000 kişi olarak tahmin ediyor. Jarring (1939'da) I.M. Reysner'in tahminini kabul ederek bu sayının 500.000 kişi olduğunu desteklemektedir. 1953 yılında Boçkarev Özbek nüfusunun 1.000.000'un üstünde (nüfusun %10'u) olarak hesaplamıştır. Afganistan'ın bugünkü nüfusu 16.387.340 olarak tahmin edildiğine göre %10 nisbeti buradaki Özbekler'in sayısının 1.641.000 civarında olduğunu göstermektedir.

Afganistan'daki Özbekler'in boy bölümlerinin tespiti oldukça güçtür. Çünkü şimdi yerleşik hayata uzun bir zaman önce geçmiş olan Özbekler arasında boy teşkilâtı yoktur; bu bakımdan yeni nesiller daha önce hangi boydan geldiklerini hatırlayamamaktadırlar. Ancak yarı konar-göçer³ hayat yaşayanlar arasında bu tesbiti yapmak mümkündür. Bu şekilde yaşayan yeni nesil Özbek köylüleri arasında boy teşkilâtlarına ait şuur hâlâ mevcuttur.

Özbekler'in büyük çoğunluğu şehirlerde ve köylerde yerleşmiştir. Bununla beraber tam mânâsıyla yerleşmemiş yarı konar-göçer Özbekler de vardır. Bugün Özbekler arasında yaygın bir konar-göçer görünmemektedir. Fakat evvelce sayıca fazla olan konar-göçerler daima konunları ile beraber yaşarlar ve nereye giderlerse âileleri ve herşeylerini de beraber götürürlerdi. Daha sonra sayı bakımından kalabalık diğer boyların yağma akınlarından dolayı ilkbahar ve sonbahar da yapılan

(3) İlkbahar ve sonbaharda muayyen yaylak ve kışlağa gidenler.

bu muntazam göçten vazgeçerek yerleşmeğe başlamışlardır. Yarı konar-göçerlerin birçoğu muayyen kışlaklarda çamurdan yapılmış evlerde oturarak ziraatle uğraşmaktadırlar. Özbekler'in büyük bir kısmı kışın altı ay kulübelerde, yazın ise bağ ve bahçelerdeki "otav" veya "ev" denilen meskenlerde otururlar. Konar-göçerlerin "yurt"una benzeyen bu otavin etrafındaki ağaçtan duvara "kirega" üst kısmına "çengerek", kapısına ise "eşik" denir. Otavin duvarı "küz" denilen keçe ile kaplanmıştır.

Afganistan'daki Özbekler ziraatçı ve hayvan besleyici oldukları kadar zanaatkârdırlar. Ziraatda kullandıkları âletlerin başlıcaları "kunde" veya "amaç" denilen bir nevi saban, toprağı kazmak için kullanılan "tiş", mala, orak, buğdan ve arpayı temizlemek için kullanılan "çığıl" ve bel'dir. Afgan Türkistanı'ndaki Özbek köylülerinin çoğu, bölgedeki büyük arazilerde ortakçı veya kiracı olarak çalışmaktadırlar. Bu şekilde çalışanlar mahsulün 1/3 veya 1/4'ünü toprak sahibine vermektedirler. En çok elde ettikleri ziraî ürün buğday, pamuk ve kavundur. Bunların yanısıra, sulak yerlerde bulunan bostanlar büyük bir yer tutarlar. Ayrıca üzüm, kayısı, badem, erik gibi meyvalar yetiştirerek, bunların kurusundan ve yaşımdan kendilerine gelir temin etmektedirler. Şehirli Özbekler arasında zanaatkârlık pek çok inkişaf etmiş olup Afgan Türkistanı'nın başlıca zanaatkâr cemiyetlerinden birini bunlar teşkil eder. Çömlekçilik, demir ve bakır işleme, dokumacılık, camcılık, marangozluk vs. Özbekler'in yaptıkları başlıca işlerdir. Afgan Türkistanı'nın ticaret şehirlerinde birçok Özbek tâcirler faaliyette bulmaktadırlar.

Diğer Türk toplulukları gibi Özbekler'in en çok sevdikleri yemeklerden bir tanesi "pilâv"dir. Undan yapılan bütün yemeklere "aş", etten yapılan yemeklere ise "kurma" ve et kurutmasına da "kak" adını verirler. Afganistan'daki Özbekler günlük hayatlarında üzerlerine giydikleri gömleğe "köylek", şalvara "iştan" demektedirler. Başlarına önce, "takki" denilen bir başlık giymekte ve üzerlerine "salla" denilen bir sarık sarmaktadırlar. Gömlek üzerine giydikleri kaftana "ton" denir. Köylüler ise ayakkabı olarak "çarık" giymektedirler. Kadınların burunlarına taktıkları halkaya "burnuhal" derler. Kollarına gümüş ve altından "bilezik" takarlar. Kulaklarına taktıkları küpeye ise "sırgı" denilmektedir.

Özbekler'de evlenme, annenin ve babanın tasvibi ve aracı vasıtası ile olur. Bu aracıya "zevci" denir. Kız tarafı başlık alır. Nişan kız tarafının evinde olur. Gündüz ise "toy" yapılır. Bundan sonra "icab ve kabul" merasimi yapılır. Merasim gecesine de, "kıyav" damat ar-

kadaşları ile kızın evine davetlidir. Yemekten sonra damat ve arkadaşları sofraya para atalra. Bu parayı kızın annesi ve babası almaktadır. "İcab ve kabul" merasiminde molla (hoca) ve iki şâhit damadı kızın odasına götürürler. Hoca kıza "eşini kabul ediyor musun?" diye hitap eder. Kızın kabul cevabından sonra damat da kabul ettiğini bildirir. Arkadaşları, damadı buradan başka bir odaya götürmekte ve arkasından para, kuru üzüm ve şeker atmaktadırlar. Daha sonra damat ve gelin içinde yalnız kadınların bulunduğu bir odada "döşek" üstünde ayakta dururlar. Burada kendilerine verilen Kur'ân'ı okurlar ve beraberce bir aynaya bakarlar. Evlenme merasimi bir müddet sonra yapılan nikâh ile son bulur ve gelin damadın üzerine götürülür. Nikâhın ertesi günü damadın evine akrabalar hediyeler getirir ve merasimle gelini götürürler.

Sünnî mezhebinden olan Özbekler fazla mutaasıb değildirlir.

Türkmenler:

Afganistan'daki Türk toplumuna dâhil kalabalık boylardan biri olan Türkmenler, batı türkçesinin şivesi ile konuşurlar ve saf Türk ırkını temsil ederler. Bununla beraber Türk toplumunu parçalama gayesi güden Rus ilim adamları Türkmenler'in başka ırklarla karışık olduklarını ve saf Türk ırkından olmadıklarını ileri sürmektedirler. Türkmenler'in öz vatani olan Türkistan'ın güney kısmı bugün Afganistan ülkesine dâhildir ve çeşitli boylar halinde esas itibariyle Endhuy, Bâlâ Murgâb ve Merücek arasındaki bölgede bulunurlar. Ayrıca Meymene, Akça, Belh, Devletâbâd, Mezâr-ı Şerif, Taşkurgan ve Herat şehirlerinde de Türkmen nüfusu vardır. Daha doğuya doğru gidilirse Türkmenler sayıca çok azalırlar. Katagan ve Bedahşan eyâletlerindeki Anderâb Beglan Gûrî, Kunduz, İmâm Sâhib, Hânâbâd ve Tâlikân şehirleri civarında da bir miktar Türkmen nüfusu vardır.

Afganistan'da oturmakta olan Türkmenler'in sayısını XIX. yüzyılın sonuna doğru N.A. Aristov 50.000 civarında göstermektedir. I.M. Reysner, 1929'da Afganistan'daki Türkmen nüfusunu 200.000 olarak mütâlaa etmiştir. G. Jarring de aynı şekilde 200.000 sayısını kabul ediyor (1939'da). M.G. Reiser umumî nüfusun %4'ünü Türkmenler'in teşkil ettiğine işaret etmekte fakat sayı vermemektedir. P. Boçkarev ise 1953'de Türkmenler'in sayısını 380.000 veya umumî nüfusun %3.8'i olarak veriyor. 1964'de A. Caferoğlu bu sayıyı 400.000 olarak tahmin ediyor. Türkmenleri umumî nüfusun %3.9'u olarak kabul edersek 1969'da Afganistan'daki

Türkmenler'in sayısının 639.000 kişiyi bulduğu anlaşılmaktadır. Son rakamlara göre, geçmiş yıllara oranla Afganistan'daki Türkmen nüfusu devamlı bir artış göstermektedir. Bu artışın bir sebebi de son 30 yıl içinde Türkistan'da yapılan büyük Sovyet kolektifleştirmesidir. Hürriyetlerinin elden gitmesine tahammül edemeyerek S.S.C.B. idaresinden kaçan ve Afganistan'a iltica eden Türkmenler'in nüfusun artışına sebep olduğu bir hakikattir.

Afganistan bölgesinde yerleşmiş olan başlıca Türkmen boylarını G. Jarring şu şekilde vermektedir: Salur, Sarık, Ensarı, Teke, Alieli ve Çavdar Türkmenleri. İlk dört tanesi Türkmenler arasında en önemli boy olarak kabul edilir.

Bâlâ Murgâb'ın kuzeyindeki Sovyet sınırında bulunan Merûçek, kolektifleştirme sırasında Rusya'dan kaçan büyük sayıda Türkmenler ile iskân edilmiştir. Herat şehrindeki Türkmen topluluğunu ise, esas itibarıyla Sovyetler zamanında Merv bölgesinden kaçan Tekeler teşkil etmektedir.

Her Türkmen kendi atasını çok iyi bilir ve hemen hemen şahsi menfaatini mensubu olduğu boyun menfaatinden hiçbir zaman ayırmaz. Diğer boylar ve boyların temsilcilerine karşı devamlı bir dayanışma içindedirler. Ayrıca birbirleri ile daima temas ve irtibatı muhafaza etmekte olup, son zamanlarda millî şuurları kuvvetlenmiş ve boylar tek bir millî bütün olduklarını anlamışlardır.

Türkmenler çoğunlukla konar-göçer yahut yarı konar-göçerdir. Nispeten pek azı tamamen yerleşmiştir. Endhuy'da daha çok tüccar ve işçilerden mürekkep yerleşmiş bir Türkmen nüfusu vardır. Herat'taki Türkmenlerin hemen hepsi şehirde yerleşmiş olup, çeşitli işlerle bilhassa ticaretle uğraşırlar. Belh ve Mezâr-ı Şerif bölgelerinde de tamamen ziraat yapmak üzere yerleşmiş bazı Türkmen köylüleri bulunmaktadır. Bazıları aynı yerlerdeki Özbekler ile beraber yaşarlar ve aralarında evlenirler. Bunların çoğu bölgedeki büyük arazilerin sahibi olmakla beraber aralarında ziraat işçiler de bulunmaktadır. En çok elde ettikleri ziraat ürünleri; buğday, pamuk, badem, kaysı, dut, üzüm, kavun ve portakaldır. Endhuy bölgesinde de kaya tuzu çıkarılır.

Konar-göçerler ise daha çok Afgan Türkistanı'nın batısındaki geniş çöl ve bozkırlarda yaşarlar. Bazıları arzu ettikleri kadar kışlalarda kalır, diğerleri ise kışlarını çölde geçirirler. Türkmenler'in iktisadî hayatı konar-göçerler ve ziraat yapanlar olmak üzere iki kısımda mütâlaa edile-

bilir. Bununla beraber bir boyun mensupları arasında her iki çeşit meşgüliyet bulunabilir. Afganistan'daki Türkmenler'in hemen hemen hepsinin koyun, keçi, at ve deve sürüleri vardır. Birçok Türkmen'in konar-göçer yaşayışına rağmen, bunlar arasında eskiden beri ziraatin önemli telâkki edildiğini gösteren deliller vardır. Bilhassa beslenme rejimine tâbi bitkiler hususunda sahip oldukları tecrübe önemlidir. Günlük yiyecekler süttten yapılmış olanları ve bilhassa koyun ve deve eti vardır. Ayrıca, Bâlâ Murgâb ve Merûçek arasındaki eski Murgâb bataklıklarını islah eden, Sarıklar buralarda ziraat yapmaktadırlar. Eski bir ziraat kültürünü göstermek üzere Türkmenler arasında ziraatin önemini belirten diğer bir delil de tarla ve bahçelerin civarında ikamet için yapılmış muvakkat küçük bir kulübenin mevcudiyetidir. Türkmenler tarla ve bahçelerin yanında kamıştan yapılmış kulübeler kurarlar; kulübenin içi ve dışı çamurla sıvanmıştır. Bunlar, yalnız kışın kalmak için değil, hattâ bazı Türkmen boyları arasında yazın da kullanılmaktadır. Böyle kulübelere hâlen Merv Tekeleri arasında da rastlanmıştır.

Dünyaca meşhur k a r a k u l koyunu geniş çapta Türkmenler tarafından yetiştirilmektedir. Afganistan'dan gelen ve Buhara halıları adı verilen halıların hemen hepsi Türkmen kadınları tarafından dokunmaktadır. Bu iki ihraç malı Türkmenler'in ticarete başlıca gelir kaynaklarını teşkil etmektedir. Ayrıca Türkmen ipeklileri de meşhurdur.

Kırgızlar:

Daha çok Afgan Pamiri veya Vakhan denilen bölgede yaşarlar. Buldukları yerler Küçük Pamir, Büyük Pamir vadileri, Şuğnân ve Bozây Gumbed'dir. Pamirler'deki en büyük Kırgız yerleşmesi Bozây Gumbed'dedir. Kırgızlar konar-göçerdiler. Bununla beraber Pamir yaylasında konar-göçer hayat tarzını terk ederek yerleşmiş âileler de vardır. Pamir Kırgızları hemen hemen y a k ve keçi sütünün mahsüllerine dayanarak yaşarlar. Vakhan bölgesi çok yüksek olduğundan ziraata elverişli değildir. Ancak aşağı bölgelerde çok az miktarda bezelye ve arpa ekimi yapılır. Bu bölgede tohumlar, Nisanda ekilmekte olup, hasat ayı ise Haziran'dır. Bu zamanda Kırgız kadınları sürülerle yaylada, erkekler de aşağı ovada ziraatla uğraşırlar. Kırgızlar "yurt" denen çadırlarda yaşarlar. Sünnî mezhebindedirler. 1953'de⁴, Afganistan'daki Kırgız nüfusu 30.000 olarak verilmektedir. Türklerin yılda asgarî nüfus artış oranı olan binde 20 üzerinden hesaplanırsa bugün Afganistan'daki Kırgız nüfusunun en az 41.000 kişi olduğu tahmin edilebilir.

(4) G. Morgenstierne, Afghanistan, EI.²

Kazaklar:

Afganistan'daki diğer bir Türk boyu Kazaklar'dır. Bunların çoğu S.S.C.B.'den kaçmışlardır. Bilhassa Hânâbâd bölgesinde bulunurlar. Endhuy, Akça ve daha doğuda Şuğhân'da Kazak yerleşmesi vardır. S.S.C.B.'den kaçanlardan bir grup da Herat'a yerleşmiştir. Bunlar Afganistan'da, daha önceki hayatlarının aksine, konar-göçer ve yarı konar-göçer yaşayışı terk ederek yerleşik hayata geçmişlerdir. Bunda herhalde sürülerinin S.S.C.B. arazisinde kalmasının rolü olmuştur. Herat'ta bulunanlar etraftaki pazarlarda mal mukabilinde aldıkları yünü eğirip, çile yaparak tüccara satmak suretiyle geçimlerini sağlarlar.

Karakalpaklar:

Afgan Türkistanı'nın birçok kısımlarında Karakalpak yerleşmeleri mevcutsa da bunların yaşayış ve sayıları hakkında işe yarar bir bilgi yoktur. Jarring'e göre bunlardan 2.000 kadarı, Afgan hükümeti tarafından doğuda Celâlâbâd'a yerleştirilmişlerdir. Mühim bir kısmı da Mezâr-ı Şerif'in güneyindeki bölgede yaşamaktadırlar.

Türk boylarından Kıpçaklar ve Karluklar hakkında da elimizde fazla bilgi yoktur. Jarring'e göre Kıpçaklar; Belh, Çarşamba ve Keysâr'da bulunmaktadır. Kattagan, Bedahşan eyâletindeki Karluk toplulukları vardır. Kâbul'un kuzeyinde Kûhistan ve Kûh-ı Dâmen'de de Türkler yerleşmiştir. Z.V. Togan (1946) Karluklar, Kıpçaklar ve Karakalpaklar'la beraber bunların nüfusunu 300.000 kişi olarak tahmin ediyor. Buna göre adı geçen boyların nüfusunun 450.000'e ulaştığı söylenebilir.

Afganistan'daki diğer bir Türk toplumu ise, Afşarlar'dan Nâdir Şah'ın (1736-1747) Afganistan'a hâkim olduğu zaman Kâbul, Herat ve diğer şehirlerde yerleştirdiği ve başlarına giydikleri serpuşdan dolayı "kızılbaş" olarak tesmiye edilen Türk askerî birlikleridir. Bunlar Nâdir Şah'ın ölümünden sonra buldukları yerlerde bir askerî koloni olarak kaldılar ve bu şehirlerde tamamen yerleştiler. Onların torunları da bu şehirlerde yaşayışlarına devam ettiler. Afgan Krallığı teşekkül ettikten sonra muhafız kuvvetlerinde ve muhtelif memuriyetlerde kullanıldılar. Bugün de Afgan Hükümet teşkilâtında ve ticaretle önemli mevkileri vardır. Şii mezhebine mensup olan Afşarların sayıları hakkında muhtelif rakamlar verilmektedir. Bellew'in bir yüzyıl önce 200.000 olarak verdiği nüfusun, bugün binde 20 artışla asgarî 400.000 olması kuvvetle muhtemeldir.

Bugün Afganistan'daki kabilelerin en büyüklerinden biri olan Gilyazlar'ın aslı Türk'tür ve Halaç boyunun Afganlaşmasından meydana gelmiştir. Aynı şekilde Hezare ve Çahar Aymaklar da menşe itibarıyla Türk olup, bugün Türkçeyi unutmuslardır.

Afganistan'da Türklerin yüksek tahsil yapması çok zordur. Ancak Edebiyat Fakültesi'ne rahatça girebilirler. Diğer fakültelere nâdiren ve hükûmet müsâdesiyle alınırlar.

Cumhuriyetin ilânından önce, Afganistan radyosunda Türklerle ilgili hergün 45 dakika müzik neşriyatı yapılmıyordu. Önce bu yayın Özbekçe ve Türkmençe diye ikiye ayrılmıştı. Oradaki Türkler neşriyatta bu ayrımın yapılmamasını "Türkî = Türkçe" ismi altında olmasını istemişlerdir. Bu ancak radyoda bir gün anons edilmiş, sonra tekrar eski şekle dönüşmüştür. Fakat Cumhuriyet ilânından 3 ay sonra müzik de olsa Türklerle ilgili neşriyat radyodan kaldırılmıştır.

Türk boyları en eski devirlerden itibaren Afganistan tarihinde mühim bir rol oynamış, ayrıca bu ülke Türkler için gerek Hindistan ve gerekse batıdaki fetihler bakımından daimî bir geçit yeri olmuştur. Bu bakımdan, burada yaşayan Türklerin büyük bir çoğunluğu tarihin bu güne kadar aktardığı bir yâdigârdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Caferoğlu, A., Türkmenler, TK, sayı 20 (Haziran 1964), s. 23-28.
Dames Longworth, M., mad. Afganistan, IA.
Demographic Year book 1967, Birleşmiş Milletler neşriyatı, Newyork 1968.
Fletcher, A., Afganistan Highway of Conquest, Newyork 1965.
Jarring, G., On the Distribution of Turk Tribes in Afghanistan, Lund 1939.
Merçil, E., Afganistan'daki Türkmenler, TK, sayı 32 (Haziran 1965), s. 550-552.
Merçil, E., Afganistan'daki Özbekler, TK, sayı 39 (Ocak 1966), s. 269-271.
Morgenstierne, G., Afghanistan, EI².
Muhammed Ali, M.A., A New Guide to Afghanistan, Kâbul 1958.
Schurmann, H.F., The Mongols of Afghanistan, 'S-Gravenhage 1962.
Shor, J. ve F., We Took the Highroad in Afghanistan, The National Geographic Magazine, November 1950, s. 673-706.
Togan, Z.V., Umûmî Türk Tarihine Giriş, I, İstanbul 1946.